

سنه : ١

مايو ١٣٣٢

صايل : ١

دارالفنون

اکادمیہ اسلامیہ ملکہ حفظ عہد

فلسفه ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیا ، ادبیات

ایکی آبمہ پرنر اولنور

مندرجات :

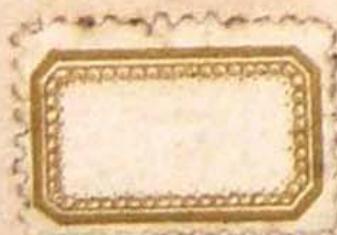
عثمانی دارالفنون	[محمد علی عینی]
مساعی لسانیہ	[جناب شہاب الدین]
لسان نظمہ اشکال و افکار	[علی اکرم]
آخہ منیدلر تاریخنہ عائد تدقیقات	[لہمان ہاوپت]
لسان ویازی	[غ . برگشتہ سہر]
مصردہ یازیش تورکمنجہ کتاب	[نجیب عاصم]
«غوتہ» یہ دائیر	[عشاقی زادہ : خالد ضیا]

ترجمہ قسمی

فلسفہ بر علممیدر ؟	[احمد نعیم]
صناعتک بر تعریف	[وحید]
کتابیات تحملیللاری		

استانبول — مطبعة عامره

١٣٣٤ — ١٣٣٢

دارالفنون ادبیات فاکولتى مجموعى

صانی : ۱

مارت ۱۳۳۲

سنه : ۱

مئانلى دارالفنون

فاتح ايكنجى سلطان محمد خان حضرتلىرىنىڭ يېزائىس ايمپراطورلۇغۇنە نهایت ويرمىسى تارىخىن عالمدە يېڭى بىر دورك مقدمەسى عد او لىندىغى حالدە بۇ دورك باخاصلە علم اىچۇن آچدىغى شاھراه تىجىددە معالتاؤسۇ كىرەمەمشىدك . بۇ خصوصىدە تأخرلىرىنىڭ بىزە نە قدر بىھالىيە مال او لىدىغى بىيانە حاجت يوقدر . بۇنكلە بىراپتىر اورۇپادە مذهب، علم، ادبیات، صنعت و نهایت سیاستىجە بونجە بىوك و مەهم تقلبات و تحولات و قووعە كىمكىدە او لىدىغى حالدە بۇنلۇرە قارشى لاقىد قالە بىلەمكلىكىمۇ موقۇمۇز حسىيەلە ناصل مەمكىن او لە بىلەرىدى ؟ بۇ سېيىلە دها اوچنجى سلطان احمد زمانىندن اعتباراً بىزدەدە آثارى باشلايان آمال و مسامى تىجىدد پورانە نىجه نىجه قانلى مانعە و اختلافلىرى رغماً يول آلمىشدى .

نهایت ايكنجى سلطان محمود زمانىندە بواحتىاج تىجىدد تمامًا آكلاشىلىغىندىن اساسى بىرنجى سلطان محمود خانك ۱۱۴۷ سنه سىنده آچدىرىدىغى خېرىخانە ايلە باشلايوب، اوچنجى سلطان سايىم طرقىندىن ۱۲۱۰ سنه سىنده مەندىسخانە بىرىھا يۈنە قىلب او لىنان مكتىبە علاوة، جراحىخانە، طېخانە، حربيە، رشدىيە مكتىبلىرى آچىلىمۇش، و «علوم و فۇن جىدیدە و معاملات لازمه تحصىلى اىچۇن تىببە مسلىمە چوجقلىرىنىڭ يوز اللى دانە سىنڭ او رۇپا مكتىبلىرىنىڭ كوندرلىسىنە ارادە شاھانە تىلەق اىتمكىلە موجىنچە طېخانە دن و اندرۇن اغواتىندىن انتخاب و ارسالنە قرار » [۱] ويرلىشىدى. واقعاً او صىرەدە مسلمان چوجقلىرىنىڭ

بر اوروبا لسانی او کره تمک عادت‌افرض حکمنه کیر مشدی. زیرا ترجمانلوق خدمتنده قول‌لانیلان فارلیلرک سؤنیت و حرکتلری تماماً تحقق ایتمشده [۱]

مشهور صدر اعظم مصطفی رشید پاشا بیله بو احتیاجك الزمینی تقدیر ایدرک پارسدہ سفیر ایکن خواجه طوتوب فرانسزجه تحصیلنه اقدام ایتمشده. فقط بو تشبیثات طبیعی او درجه‌ده قاله‌مازدی. بونک ایچون خاقان مشارالیک ارتحالی او زرینه یرلرینه کحن سلطان عبدالجید خان حضرتلری با باستک آچدیغی یولدہ دها سریع خطوه‌لر ایله یوریکه قصد ایتش و جلوسلری عقبنده ۱۲۵۵ سنه‌سندہ کلخانه‌ده او قوتدقلری مشهور خط هایون ایله اجراسی تصمیم اولنان اصلاحاتک تأخراته او غرامسندن پک زیاده تأسف و بونک چاره‌سی ازاله جهل اولدیغنه قناعت ایتدیکندن ۱۲۶۱ سنه‌سندہ بالذات باب عالی‌یه کلوب حضورلرنده او قوتدقلری خط هایونده: «منبع عنوم و فنون و مأخذ صنایع معارفمنون اولان مکاتب لازمه ایجاد و انساسی» عند شاهانه‌لرنده اقدم اموردن عد اولندیغی اخطار ایتمشلردى.

بو اراده سنه اوزرینه مکاتب ابتدائیه‌نک «اصلاحه موقوف اولان نظمامات لایحه‌لرینک تنظیمه مباشرت» [۲] اولندیغی کبی استانبوله واردولر معیتندہ عسکری اعدادیه‌لری آچیلمشد.

ایرسی ۱۲۶۲ سنه‌سندہ ایسه دارالفنون اولمق اوزرہ «ایا صوفیه قارشو سندہ اسکی مهترخانه موقعی ایله سلطان سرایی عرصه‌سی بالاتخاب متین و عالی بر بنای رصین انسانسنه باشلاندی» [۳]

«بو بنانک انساسی سنه‌لرجه اوزادی و نهایت اکالی میسر اولدی (سنہ ۱۲۷۹). فقط موضع لهنه صرف اولنه مادی. بر چوق ایشلرده قول‌لانیلری، یالکز اسمی دارالفنون

[۱] شانی زاده تاریخی جلد: ۵ صحیفه ۳۵: «و هر چند بو خد ت پر منفعته اهل اسلامدن مقتندر بر کیمسه تجسس اولندی ایسه‌ده او مقوله معارفه مقدمله کندولکارندن هو سکار اولشلر بعض کبار عنندنده ساقط الاعتبار و بلکه دوچار هزل واستحقار اولدقلرندن خدمت مذ کرده‌یی ایفایه هیچ بر مسلمان بولنه مدیندن برآز ایامدن صکره‌ینه یحیی افندی یه مهندسخانه خواجه لکی ما عندهن قطع نظر الباس خفتان ترجمانی اولندی»

[۲] لطفی تاریخی سکزنجی جلد صحیفه ۱۹

[۳] کدا صحیفه ۱۱۷

قالدی. حتی قوائمه نقدیه نک الغاسی اوراده اجرا اولنديغىندن قواهمك معاملاتنه «دارالفنون قاعدهسى» نامى ويرلىشدى. بوكون او دايره باشىلچە عدليه نظارتىدر. دها صڭرە اليوم معارف نظارتى اولان بنا دارالفنون اولمۇ اوزرە يايپىلدى وقپوسى اوزرىنه خط جلى ايلە:

آچىلمى بىنيد دارالفنونه عثمانى

ubarەسى قازىلش بىر لوحە يرلىشىرىلدى. » [١] ١٢٦٣ سنه سندە بو مكتىبلرەك امورىنىه بافق او زرە معارف عمومىه نظارتى احداث او لندى. ١٢٦٧ سنه سندە دخى دارالفنونك انساسىه قدر بىلەمەمك او زرە انجمىن دانش آچىلدى. بو انجمىنک اعضاي داخلىيەسى قرق كشى او له جق و خارجى اعضا سىنىڭ آچىلدى. غير محدود بولنەجىدى. وظيفەسى مملکىتىدە علوم و معارفڭ ترقىسىنە متىدىما خدمت و همتە منحصر او له جىدى. انجمىن والدە سلطانڭ يايپىرىمىش اولدىغى دارالمعارفده [٢] پادشاه حضورنىڭ مطنطن بىر صورتىدە (١٢٦٧ سنه سى رەمضانىڭ او ن طقوز نجىي بىجىشىنى كۈنى) صدر اعظم رشيد پاشانىڭ قىصە وار تجايى بىر نطقىلە آچىلمىش، بىراز صىگرە يىنە مشارالىيەك نطق مرتىي او قۇنمىشدر. انجمىنک مقصد تأسىسىنى نطقى شو فقرەسى كۆسترييور: « قتون و معارفى حاوى اولمايان لسان ھر نە قدر ذاتاً مكمل و منتظم او لىسە بىلە آثار عمراندىن خالى اراضى خالىه كېيىد او لىنور »، انجمىنک خدمتىنە داير اولان نظامنامە نك سكز نجىي بىندىنە ايسە « قتونە و صنایعه داير يايپىله جق كتابلىرەك ھر كىشك اكلايە جىنى صورتىدە تورىجە اولماسنە دقت و اهتمام او لىنە جىدر ».

[١] اطفي تارىخى جلد ٨ — بو تارىخ دارالفنون مدیرى تعين اولنان يانىهلى تحسىن افندى مرحومكىدر. انجىق لطفى افندى مرحومك تارىخىنده كى بو معلومات بىر درجه محتاج تصحىح و توضىحدر. چونكە ايلك دارالفنون درسلرى كىندى بىناسىنک بعض او طەلزىنده ١٢٧٩ سنه سندە رجبك يكىرىمى ايدىسىندە سربىت درسلر صورتىنە باشلامىش، ١٢٨١ سنه سندە بودرسخانە لر اورادن عتىق على پاشا جامعى قارشۇسندە نورى افندى قوناغنە قالدىرىلىش و بىر مدت صىگرە بىر قوناق يانىشدى. بونك اوزرىنى شىيمىدىكى معارف نظارتى اولان بنا دارالفنون او له رق يايپىرىلىش ١٢٨٦ سنه سى اىچىنده صدر اعظم عالي پاشا طرفىندە بولنوب عربىجە بىر نطق ايراد ايلشىدى. حكيم شەھىر اسلامى شيخ جمال الدین افغانى بومراسىمە بولنوب عربىجە قاباڭشىدر. بىھايت اىكى سنه قدر عمر اولوب ١٢٨٨ سنه سى اىچىنده قاپاڭشىدر.

[٢] شىيمىدىكى بىزىم عالم والدە سلطان اناث سلطانىسىپىدر.

دیمک که انجمن بالخاصه تورکجه لسانیله علم کتابلرینک نشريله مکلف بولنیوردی . حتی بوگا خیرلی برمقدمه اولمق اوزره دها ايلك کونی فؤاد پاشا ايله جودت پاشانک مشترکاً یازدقلى قواعد عثمانیه کتابی اعضای انجمنه کوسترشدی .

اسباب مکنت وشوکتك هپسني آراشديروب صورمقدمه اولدیني ایچون عبدالجیدخانه بودارالفنون وانجمندانش فكری کلسي پك طبیعی ايدی . زيرا صدراعظمی رسیدپاشادن واوروپايه کيدوب کلن دیکر تحدد طرفداری بنده لرندن ملي بردارالفنونک نه مهم ايشلر کوره جکنى بهمه حال اوکره نمسی ایحاب ایدردي .

واقعاً ، اون بشنجی عصر ميلاديدن باسلامق اوزره بالخاصه آلمانیاده تقلبات اخیره فكريهی احداث و مدافعه ايدن ذواتك هپسی دارالفنونلردن یتشمشدی . مثلاً لوترك آوازه اعتزالی و يتبرغ Wittenberg دارالفنونندن یوکسلمشدی . افكاری اسارت نقلدن قورتاروب علومه یکی افقير کشف ايدن برنجی استادرلر یينه او آنده و يتبرغدن طوغمشدی . آلمانیانک توپينغ Tubingue ، - مشاهيردن کپلر ، هکل ، شللينغ بومدرسه‌دن یتشمشلردر - لاپچيقع Leipzic ، - بوراستك دارالفنونی ۱۴۰۵ ده آچيلمشدی - كوتتنغ Goettingue ، کونیغسبرغ Duisbourg ، - فيلسوف قانت بودارالفنونده اوقدوردي - دوئیسبورغ Koenigsberg هال Halle ، بون Bonn ، هايده لبرغ Heidelberg ، يهنا Iéna ، استرازبورغ - بوراده دارالفنون آلساس لوره‌نک آلمانیايه الحقدين برسنه صگره ۱۸۷۲ ده آچيلمشدر - وبرلين دارالفنونلری آمانلرک حیات مليه‌سنه فعالانه اشتراك ایتمشلدی .

بونلردن برلين دارالفنونک ۱۸۰۷ ده کی « يهنا » مغلوبیتنک فرداسنده پروسيا قرالى طرقدن آچلماسه تشبت اولناسی اوزرینه بتون آمان علماء و متفکرینی آره‌سنده بونک صورت ترتیب و تنظیمی حقنده پك چوق و مهم مذاکره و مناقشه‌لر وقوعه کلشدى . بونلردن بالخاصه فتحه Fichte ايله مکبر ماصر Schleimacher ک ملاحظه‌لری شهرت بولشدى . علمای دین نصارادن اولان شلہیر ماحر (۱۷۶۸-۱۸۳۴) جمله مطالعاتی آره‌سنده پروسيا قراللغت احياسنه « کله جك ذريتلری دها اي تربیه ايله باسلامق لازم کلديکنى قرالک قلبئه جناب حق الهمام ایتمشدر . » ديمشدى .

بزدهده بويله بردارالفنون آچيلماسه تشبت اولناسی بوکی بعض استطلاعات و آمال اوزرینه وقوعه کلديکنه قوياً حكم اولنه بيایير . فقط بونک زمانی کلشميدی ؟ اوراسي پك شېھەلى

ایدی . زیرا دارالفنونده کیم勒 او قویه حق و کیم勒 او قوده جقدی ؟ بناءً عليه او دارالفنون دوام ایده مه مش و یوقاریده سویلندیکی کی ۱۲۸۸ سنہ سندہ قاپادلشیدی .

انجمن دانشکده عینی عاقبته او غرایدیغی سویلکه لزوم وارمی ؟ بونکله برابر شو مساعیٰ معارف پرورانہ یینه کری قالمامش و از جمله سلطان عبدالعزیز خان زماننده غلطہ سرای سلطانیسی آچیلمشیدی . بومکتبک مملکتمنزک معارفه ایتدیکی خدمت بیوکدر . خاقان سابق زماننده ده کرک استانبولده و کرک ولايت ولوا مرکزلرنده عالی وتالی و هر شعبه معرفت ایچون بر چوق مکتببر آچلديغی سویلک لازمدر .

فقط بو مکتببر خاقان مشارالیک صوک زمانلرنده چوق بیوک بر تضییق آلتندہ بولندیریلوردی . بونکله برابر او تضییقاہ و حتی نفی و قلعہ بندلک تھلکه لرینه رغمًا مکتببر وبالخاصه طب فاکولته سی طلبہ سی غربک مأثر عرفانندن استفاده یه موفق او لیورلردی . غالبا کرک طیه دن و کرک دیکر مکتببردن اور و پایه فرارک او کنی آلق ایچون کونک بزندہ یکیدن بر دارالفنون آچیلماسنہ اراده چیقمشیدی . بونک او زرینه عثمانی دارالفنون او چنجی دفعه اوله رق مکتب ملکیه بناسی داخلنده تأسیس اولندی . فقط بودارالفنون هیچ بر قیمت و اهمیت حائز دکلدی . مشروطیت اداره نک اعلانی او زرینه معارف نظارت چه اتخاذ زینه تشییث اولنان تدابیر اصلاحیه صیرہ سندہ دارالفنون ده اهال ایدیله مندی . بونک ایچون ایلک ایش اوله رق دارالفنون شیمیدیکی بناسنہ قالدیرلمش ، وهیئت اداره و تدریسیه سی یکیدن تشکیل ایدلشیدی . انحق دارالفنونک بو او چنجی دورہ سی ایچنده الک مهم تشییث بوسنہ ابتداسنده معارف ناظری شکری بک افندی حضرت لرینک همتلریله یکیدن بر درس پروگرامی یا پلش و طیه دن ماعدا هر شعبه یه متعدد درسلر ایچون آلمانیادن معلمکتیرلمش او لاما سیدر .

شیمیدی بو معلمک طلب و تمنیلری وجمله مکتبک هر درلو لوازم تدریسیه سی مکملًا احضار ایدلکده اولدیغندن بکرمہ تعالیٰ بزم دارالفنون نزکه آز وقت ایچنده تمام معناییله بر مکسب فیض و عرفان و حرث ملیمز ایچون بر منبع فیاض اولما سی قویاً مأمولدر .

بو مجموعه بو مقصدله و قوعه کله جک سعی و همتلرک آثارینه جلوه‌کاه اوله‌جقدر .
بو جهته وطنک با جمله منور و حرث ملی مسائلی ایله مشغول کزیده اولادینک معاونات
قلمیه وارشادات فکریه لرندن استفاده ایچون صحیفه‌لرینی هر وقت آچیق بولندرمنی ده
کندیسه بروظیفه بیلیر .

تاریخ فلسفه مدرسی

محمد علی عیسی